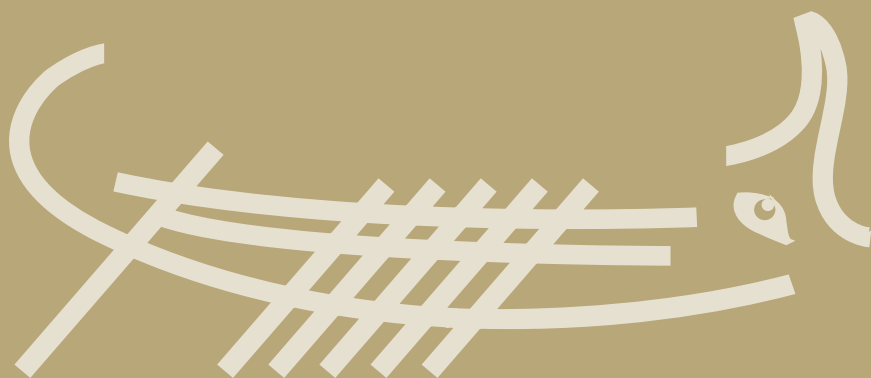

ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ - ΣΑΛΑΜΙΝΑ
ΤΕΚΜΗΡΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΗΣ ΑΠΟΔΕΞΙΣ

THERMOPYLAE - SALAMIS
PROVING HISTORY

[https:// 2500years.culture.gov.gr](https://2500years.culture.gov.gr)

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ - ΣΑΛΑΜΙΝΑ
ΤΕΚΜΗΡΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΗΣ ΑΠΟΔΕΞΙΣ

THERMOPYLAE - SALAMIS
PROVING HISTORY

Μαρμάρινο αγαλμάτιο πτερωτής Νίκης, ακρωτήριο από τη στέγη της Στοάς του Ελευθερίου Διός, περ. 400 π.Χ. Μουσείο Αρχαίας Αγοράς)

Marble Statuette of winged Nikē, akroterion from the Stoa of Zeus Eleutherios, circa 400 BC. Ancient Agora Museum

Η διετία 2020 – 2021 περιλαμβάνει για την πατρίδα μας, και όχι μόνον, δύο εξαιρετικά σημαντικά ορόσημα. Το 2021 σηματοδοτεί τη συμπλήρωση 200 ετών από την έναρξη της Επανάστασης του 1821 που οδήγησε στην αποτίναξη του μακραίωνου οθωμανικού ζυγού, την απελευθέρωση του Έθνους και τη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Το 2020 τιμάται μια ακόμη ιδιαίτερα σημαντική επέτειος: Η παρέλευση 2500 ετών από τη μάχη των Θερμοπυλών και τη ναυμαχία της Σαλαμίνας. Τιμώνται δύο γεγονότα που σημάδεψαν την εξέλιξη των Περσικών Πολέμων και επηρέασαν καθοριστικά σε πολλαπλά επίπεδα τη μετέπειτα ελληνική, αλλά και την παγκόσμια ιστορία και τον πολιτισμό.

Εδώ και 2.500 χρόνια, ο δυτικός κόσμος αναγνωρίζει στη νικηφόρο έκβαση των Μηδικών ένα γεγονός που συνέβαλε καθοριστικά στη διάσωση και εμπέδωση του αρχαίου ελληνικού κλασικού πολιτισμού, λειτουργώντας καταλυτικά για τη φιλοσοφική, πολιτική και καλλιτεχνική έκρηξη που ακολούθησε εν συνεχεία υπό τη φυσική και πνευματική ηγεσία της αθηναϊκής δημοκρατίας. Η θριαμβευτική νίκη επί της αυτοκρατορίας των Αχαιμενιδών διέσωσε τον Ελληνισμό, και κατέστησε μοναδικά πολιτιστικά επιτεύγματα απολύτως εφικτά.

Ανάμεσα στις δράσεις που το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού προγραμματίσει, για να τιμήσει την πολύ σημαντική αυτή επέτειο είναι και η διοργάνωση της αρθρωτής έκθεσης «Ιστορίας απόδεξις». Πρόκειται για μια έκθεση συνθετική και πολυεπίπεδη. Με αφετηρία τις αρχαίες πηγές και τις υλικές μαρτυρίες του παρελθόντος αναδεικνύονται τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα τα οποία καθόρισαν την πορεία της παγκόσμιας ιστορίας.

Για την πραγματοποίηση της έκθεσης συνεργάστηκαν με επιτυχία Μουσεία και Εφορείες Αρχαιοτήτων με τη Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων. Η επιλογή των έργων, η τεκμηρίωση και ο συσχετισμός με τις αρχαίες πηγές, η μεταστοιχείωση της ιστορικής πληροφορίας με τρόπο εύληπτο και κατανοητό από τον απλό επισκέπτη ήταν μια πρόκληση καινοφανής, ένα εγχείρημα απαιτητικό, που αντιμετωπίστηκε με σοβαρότητα, συνέπεια και επιμέλεια, οδηγώντας σε ένα αποτέλεσμα άρτιο και ενδιαφέρον.

The biennial 2020 – 2021 comprises, not only for our homeland, two extremely important milestones. 2021 signifies the conclusion of 200 years from the outbreak of the Revolution of 1821 that led to the overthrow of the centuries - old Ottoman yoke, the liberation of the Nation and the creation of an independent Greek state. The year 2020 commemorates another particularly important anniversary: the completion of 2500 years from the battle of Thermopylae and the naval battle of Salamis. Two events are commemorated that marked the process of the Persian Wars and decisively affected on multiple levels the subsequent Greek and world history and civilization.

For 2500 years, the western world acknowledges the victorious outcome of the Persian Wars as an event that contributed decisively to the preservation and the consolidation of the ancient Greek classical culture, acting as a catalyst for the philosophical, political and art explosion that followed under the leadership of the Athenian Democracy. The triumphant victory over the Achaemenid Empire preserved Hellenism and made unique cultural achievements absolutely possible.

Among the actions programmed by the Hellenic Ministry of Culture and Sports to honor this very important anniversary, is the organization of the modular exhibition “Proving History” («Ιστορίας απόδειξις»), a compound and multileveled exhibition. Starting from the ancient sources and the material evidence of the past, the great historical events that determined the course of global history are highlighted.

For the accomplishment of this exhibition Museums and Ephorates of Antiquities cooperated successfully with the Directorate of Archaeological Museums, Exhibitions and Educational Programs. The selection of the works, their documentation and linking with the ancient sources, the adaptation of the historical information in an intelligible and understandable for the ordinary visitor form, was a novel challenge, a demanding endeavor, treated with seriousness, consistency and diligence, leading to a complete and interesting result.

Simultaneously, following the requirements of our times, the transcription of this exhibition in a digital environment, enriched with more units, allows multiple cognitive as well as interpretative assumptions and therefore constitutes an innovative attempt, designed and implemented by the Directorate of Archaeological Museums, Exhibitions and Educational Programs. The launching of the digital platform was the result of the fruitful collaboration with external partners, private entities, museums and institutions from Greece and abroad.

The digital transcription of temporary exhibitions is a very positive initiative, which we must support, in order to extend it to similar actions in the promotion of the exhibition of permanent collections. Technology today offers innovative tools and creates conditions for providing top value added services in the organization of all kinds of exhibitions. In the belief that the exhibition “Proving History” («Ιστορίας απόδειξις») may trigger similar exhibition actions in the digital future of the services of the Hellenic Ministry of Culture and Sports, we welcome this attempt.

We warmly thank all the personnel and the officials from the Services of the Hellenic Ministry of Culture and Sports for contributing to the organization of this exhibition, this complex and demanding endeavor, especially while considering the difficult circumstances posed to all of us by the unprecedented health crisis

Dr. Lina Mendoni
Minister of Culture and Sports

Παράλληλα, ακολουθώντας τις επιταγές της σύγχρονης εποχής, η μεταγραφή της έκθεσης σε ψηφιακό περιβάλλον, εμπλουτισμένης με νέες ενότητες, επιτρέπει πολλαπλούς γνωστικούς και ερμηνευτικούς συλλογισμούς και αποτελεί μια πρωτοποριακή απόπειρα, που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από τη Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων. Η δημιουργία της ψηφιακής πλατφόρμας οφείλεται στη γόνιμη συνεργασία με εξωτερικούς συνεργάτες, φορείς, μουσεία και ιδρύματα από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

Η ψηφιακή μεταγραφή περιοδικών εκθέσεων αποτελεί μια πολύ θετική πρωτοβουλία, την οποία οφείλουμε να υποστηρίξουμε, ώστε να επεκταθεί και σε ανάλογες δράσεις στην προβολή της έκθεσης των μονίμων συλλογών. Η τεχνολογία προσφέρει σήμερα καινοτόμα εργαλεία και δημιουργεί προϋποθέσεις παροχής υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας στη διοργάνωση κάθε είδους εκθέσεων. Με την πεποίθηση ότι η έκθεση «Ιστορίας απόδειξις» μπορεί να αποτελέσει την αρχή για ανάλογες εκθεσιακές δράσεις στο ψηφιακό μέλλον των Υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, χαιρετίζουμε την προσπάθεια αυτή.

Θερμές ευχαριστίες οφείλονται σε όλο το προσωπικό και τα στελέχη των Υπηρεσιών του Υπουργείου, που μετέχουν στην διοργάνωση της συγκεκριμένης έκθεσης, ένα εγχείρημα σύνθετο και απαιτητικό, αν μάλιστα αναλογιστούμε τις δύσκολες συνθήκες που δημιούργησε σε όλους η πρωτόγνωρη υγειονομική κρίση.

Δρ Λίνα Μενδώνη
Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού

The Directorate of Archaeological Museums, Exhibitions and Educational Programmes supports, coordinates and promotes the Archaeological Museums of the country, pursues the promotion of their collections, advances scholarly research and outreach by planning a large number of archaeological exhibitions in Greece and abroad, designs and implements innovative educational actions fostering expanded collaborations.

On the occasion of the anniversary of 2.500 years from the battle of Thermopylae and the naval battle of Salamis, the Directorate, through its competent Department, presents the modular and digital temporary exhibition under the title *"Thermopylae – Salamis. Proving History"*, outcome of the fruitful cooperation with the Peripheral Directorates and the Museums of the Hellenic Ministry of Culture and Sports but also with institutes, stakeholders and museums within Greece and abroad, to whom we express our gratitude.

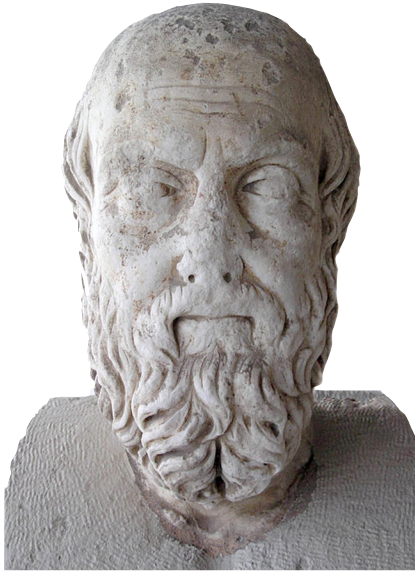
Η Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, υποστηρίζει, συντονίζει και προβάλλει τα Αρχαιολογικά Μουσεία της χώρας, επιδιώκει την βέλτιστη ανάδειξη των μουσειακών συλλογών τους, προωθεί την επιστημονική έρευνα και μαζί την εξωστρέφεια με την διοργάνωση πολυάριθμων αρχαιολογικών εκθέσεων στην ελληνική επικράτεια και στο εξωτερικό, σχεδιάζει και υλοποιεί καινοτόμες εκπαιδευτικές δράσεις, υποστηρίζοντας ενεργά διευρυμένες συνέργειες.

Με την ευκαιρία της επετείου των 2500 χρόνων από τη μάχη των Θερμοπυλών και τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, η Διεύθυνση, δια του αρμοδίου τμήματός της, παρουσιάζει την αρθρωτή και ψηφιακή περιοδική έκθεση με τίτλο *Ίστορίας απόδεξις. Θερμοπύλες – Σαλαμίνα. Τεκμήρια Ιστορίας*», αποτέλεσμα της γόνιμης συνεργασίας με Εφορείες και Μουσεία του ΥΠΠΟΑ, αλλά και με ιδρύματα, φορείς και μουσεία της Ελλάδας και του εξωτερικού, τους οποίους ευχαριστούμε και από αυτή τη θέση.

Λύχνος σε μορφή πολεμικού πλοίου. Τέλος 5ου αι. π.Χ.
Μουσείο Ακρόπολης

Lamp in the shape of a warship. Late 5th cent. BC
Acropolis Museum

ΙΣΤΟΡΙΗΣ ΑΠΟΔΕΞΙΣ THERMOPYLAE – SALAMIS PROVING HISTORY

Here are presented the results of the enquiry carried out by Herodotus of Halicarnassus. The purpose is to prevent the traces of human events from being erased by time, and to preserve the fame of the important and remarkable achievements produced by both Greeks and non-Greeks; among the matters covered is, in particular, the cause of the hostilities between Greeks and non-Greeks.

Herodotus, 1, preamble, translation Robin Waterfield, 2008.

These are the words used by the historian Herodotus in the narration of the events of the Persian Wars. Celebrating, this year, the anniversary of the 2,500 years since the battles of the Greeks at Thermopylae and Salamis, the Directorate of Archaeological Museums, Exhibitions and Educational Programs aimed at coordinating and connecting Museums of the Ministry of Culture and Sports in order to present the modular exhibition "Proving History".

Herodotus constitutes the main source on the period of the Persian Wars; however a large number of other pieces of evidence are here to support and enhance his account. The main concept of the exhibition is the presentation of the historic narrative based on the study of the sources, i.e. texts and inscriptions, on the excavations and the movable finds that these brought to light. By combining these pieces of evidence, even little fragments insignificant at first glance, we can reconstitute the events, trace the atmosphere of that era and reshape the total picture of the conflict of the two worlds, East and West, which determined the course of History.

*Μαρμάρινο πορταίτο του Ηροδότου. 2ος αι. μ.Χ.
Μουσείο Αρχαίας Αγοράς*

*Marble portrait head of Herodotus. 2nd cent. AD.
Ancient Agora Museum*

ΙΣΤΟΡΙΗΣ ΑΠΟΔΕΞΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ – ΣΑΛΑΜΙΝΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

*«Ἡροδότου Ἀλικαρνησέος ἱστορίας ἀπόδεξις ἦδε,
ὥς μήτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται,
μήτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θαυμαστά, τὰ μὲν Ἕλλησι,
τὰ δὲ βαρβάροισι ἀποδεχθέντα, ἀκλέα γένηται τὰ τε ἄλλα
καὶ δι' ἣν αἰτίην ἐπολέμησαν ἀλλήλοισι.»*

Ο Ηρόδοτος από την Αλικαρνασσό εκθέτει εδώ τις έρευνές του, για να μη ξεθωριάσει με τα χρόνια ό,τι έγινε από τους ανθρώπους, μήτε έργα μεγάλα και θαυμαστά, πραγματοποιημένα άλλα από τους Έλληνες και άλλα από τους βαρβάρους, να σβήσουν άδοξα· ιδιαίτερα γίνεται λόγος για την αιτία που αυτοί πολέμησαν μεταξύ τους.

Ηρόδοτος, 1, προοίμιο, Μτφρ. Δ. Μαρωνίτη, 1964.

Με τα λόγια αυτά ξεκινά ο ιστορικός Ηρόδοτος την εξιστόρηση των γεγονότων των Περσικών Πολέμων. Τιμώντας φέτος την επέτειο των 2.500 χρόνων από τις μάχες των Ελλήνων στις Θερμοπύλες και τη Σαλαμίνα, η Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων επιδίωξε να συντονίσει και να διασυνδέσει Μουσεία του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού με σκοπό την παρουσίαση της αρθρωτής έκθεσης «Ιστορίας απόδεξις».

Για την περίοδο των Περσικών Πολέμων ο Ηρόδοτος αποτελεί την κύρια αναφορά – ωστόσο πολυάριθμα άλλα τεκμήρια έρχονται να πλαισιώσουν και να αναδείξουν τον λόγο του. Κεντρική ιδέα της έκθεσης αποτελεί η παρουσίαση της ιστορικής αφήγησης, όπως αυτή συγκροτείται από τη μελέτη των πηγών, κειμένων και επιγραφών, από τις έρευνες πεδίου, τις ανασκαφές και τα κινητά ευρήματα που αυτές έφεραν στο φως. Συνδυάζοντας τα τεκμήρια αυτά, ακόμα και μικρά σπαράγματα ασήμαντα σε πρώτη ματιά, μπορούμε να ανασυνθέσουμε τα γεγονότα, να σκιαγραφήσουμε την ατμόσφαιρα της εποχής, να αναπλάσουμε τη συνολική εικόνα της σύγκρουσης των δύο κόσμων, Ανατολής και Δύσης, που καθόρισε τον ρου της Ιστορίας.

THE PERSIAN WARS

According to Herodotus, one of the reasons for the Persian Wars was the ambition of the Persians to conquer the Aegean Sea and the important Greek cities with ulterior goal to expand their empire to the West.

Under the reign of Darius, the aid of the Athenians and Eretrians to the revolted Ionians of Asia Minor (499 BC) served as a pretext of the attack.

The first great clash of the opponents on Greek soil took place in 490 BC on the plain of Marathon. The Athenian democracy, which had been established recently (508 BC), was consolidated and reinforced through successfully withstanding a very powerful enemy, against whom it deployed free citizens-hoplites.

The second Persian invasion took place in 480-479 BC. At Thermopylae, Artemision, Salamis and Plataea the Greeks confronted Xerxes' numerous army, managing to resist and finally prevail both on land and at sea.

The exhibition "*Proving History*" refers to these exact events. The finds presented in it constitute the pieces of evidence, direct or indirect, of the historical narration. Around the two main axes, set by the battle of Thermopylae and the naval battle of Salamis, thematic units are developed, such as the strategic plan followed by the Greeks in their confrontations with the Persians, the military gear of the warriors, the forging of the strong Athenian naval power. Also, the question why the Persian Wars were connected to the development of democracy and the flourishing of the Classical era, arises, and an attempt is made to trace the echo of the victory both in antiquity and in the following centuries.

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, ένα από τα αίτια για τα Μηδικά ήταν η φιλοδοξία των Περσών να καταλάβουν το Αιγαίο και τις σημαντικές ελληνικές πόλεις, με απώτερο στόχο την επέκταση της αυτοκρατορίας τους στη Δύση.

Επί βασιλείας του Δαρείου, την αφορμή για επίθεση έδωσε η βοήθεια των Αθηναίων και Ερετριέων στους επαναστατημένους Ίωνες της Μικράς Ασίας (499 π.Χ.).

Η πρώτη μεγάλη σύρραξη των αντίπαλων στρατευμάτων σε ελληνικό έδαφος πραγματοποιήθηκε το 490 π.Χ., στην πεδιάδα του Μαραθώνα. Η αθηναϊκή δημοκρατία, που είχε πρόσφατα εγκαθιδρυθεί (508 π.Χ.), αντιμετώπισε με επιτυχία έναν ισχυρότατο εχθρό παρατάσσοντας απέναντί του ελεύθερους πολίτες-οπλίτες, ενισχύθηκε και εδραιώθηκε.

Η δεύτερη περσική εισβολή σημειώθηκε το 480-479 π.Χ. Στις Θερμοπύλες, το Αρτεμίσιο, τη Σαλαμίνα και τις Πλαταιές οι Έλληνες αναμετρήθηκαν με τον πολυάριθμο στρατό του Ξέρξη, καταφέροντας να αντισταθούν και τελικά να υπερισχύσουν τόσο στην ξηρά όσο και στη θάλασσα.

Στα γεγονότα αυτά αναφέρεται η έκθεση «Ιστορίας απόδεξις». Τα ευρήματα που παρουσιάζονται αποτελούν τα τεκμήρια, άμεσα ή έμμεσα, της ιστορικής αφήγησης. Γύρω από τους δύο βασικούς άξονες που ορίζουν η μάχη των Θερμοπυλών και η ναυμαχία της Σαλαμίνας, αναπτύσσονται θεματικές ενότητες όπως ο στρατηγικός σχεδιασμός που ακολούθησαν οι Έλληνες στις συγκρούσεις τους με τους Πέρσες, ο εξοπλισμός των μαχητών και η σφυρηλάτηση της ισχυρής αθηναϊκής ναυτικής δύναμης. Τίθεται επίσης το ερώτημα γιατί οι Περσικοί Πόλεμοι συνδέθηκαν με την ανάπτυξη της δημοκρατίας και την άνθηση της κλασικής εποχής και επιχειρείται να ανιχνευθεί ο απόηχος της νίκης κατά την αρχαιότητα αλλά και στους αιώνες που ακολούθησαν.

Αττική μελανόμορφη λήκυθος λευκού βάθους με παράσταση Έλληνα πολεμιστή που αντιμετωπίζει νικηφόρα τρεις Πέρσες, 490-480 π.Χ. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Attic black-figure white-ground lekythos depicting a Greek warrior successfully fighting against three Persians. 490-480 BC. National Archaeological Museum

THE BATTLE OF THERMOPYLAE

The landscape of Thermopylae in antiquity was different than the present one. The crossing of Thermopylae was possible through a trail about nine kilometers long and up to 20 meters wide between the Malian Gulf and the steep slopes of Mount Kallidromo.

It was from there that Xerxes' troops would pass on the summer of 480 BC, in order to head south, towards Athens and the Peloponnese. It was there that the Greeks chose to wait for them, since the narrow pass offered them the opportunity to neutralize the numerical advantage of their opponents and to prevent the deployment of their strong cavalry. Although it is not clear in the sources, modern historians estimate that the Persian army counted 70,000-300,000 men, whereas the Greek one only 7,000. Along with the army, the Greek fleet attempted to halt the advance of the enemies in the sea at the nearby location of cape Artemision, in a naval battle with what proved to be an ambivalent outcome.

The superior armament, the impeccable military training and the battle strategic plan proved to be important advantages for the Greek side. The army, led by Leonidas, king of Sparta, feinted a retreat in order to drag the Persians to the spot that was proper for counterattack. For two days the Greek side managed to hold the pass without major losses, until Ephialtes' act of treason: he revealed to Xerxes the Anopaia path, the secret trail, so the latter could surround the Greeks. Leonidas sent away the rest of his army and defended the position until the end with 300 Spartans, 700 Thespians and 400 Thebans, thus gaining a place in history even more glorious than that of the winner.

Μαρμάρινο άγαλμα οπλίτη από το Ιερό της Αθηνάς Χαλκιοίκου στη Σπάρτη. Πιθανότατα του βασιλιά της Σπάρτης Λεωνίδα. 480-470 π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης

Marble statue of a hoplite from the Sanctuary of Athena Chalkioikos in Sparta, known as "Leonidas". 480-470 BC. Archaeological Museum of Sparta

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ «ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ»

Το τοπίο των Θερμοπυλών στην αρχαιότητα ήταν διαφορετικό από το σημερινό. Η διάβαση των Θερμοπυλών ήταν δυνατή μέσω ενός μονοπατιού μήκους εννέα περίπου χιλιομέτρων και πλάτους έως 20 μέτρα, ανάμεσα στη θάλασσα του Μαλιακού κόλπου και τις απότομες πλαγιές του όρους Καλλίδρομου.

Από εκεί θα περνούσαν τα στρατεύματα του Ξέρξη το καλοκαίρι του 480 π.Χ. για να μεταβούν νότια, προς την Αθήνα και την Πελοπόννησο. Εκεί επέλεξαν να τους περιμένουν οι Έλληνες, καθώς το στενό τούς έδινε την ευκαιρία να εξουδετερώσουν το αριθμητικό πλεονέκτημα των αντιπάλων τους και να μην επιτρέψουν την ανάπτυξη του ισχυρού τους ιππικού. Μολονότι δεν είναι ξεκάθαρο στις πηγές, οι σύγχρονοι ιστορικοί υπολογίζουν ότι ο περσικός στρατός αριθμούσε 70 με 300 χιλιάδες άνδρες, ενώ ο ελληνικός 7.000. Παράλληλα με τον στρατό, ο στόλος των Ελλήνων επιχείρησε να ανακόψει την πορεία των εχθρών στη θάλασσα, στην κοντινή θέση του Αρτεμισίου, σε μια σύγκρουση που η έκβασή της αποδείχθηκε αμφίρροπη.

Ο ανώτερος οπλισμός, η άρτια στρατιωτική εκπαίδευση και η στρατηγική της μάχης αποδείχθηκαν σημαντικά πλεονεκτήματα για την ελληνική πλευρά. Ο στρατός, με ηγέτη τον Λεωνίδα, βασιλιά της Σπάρτης, προσποιήθηκε υποχώρηση ώστε να παρασύρει τους Πέρσες στο κατάλληλο σημείο για αντεπίθεση. Για δύο μέρες, η ελληνική πλευρά κράτησε το στενό χωρίς μεγάλες απώλειες, έως την προδοσία του Εφιάλτη που αποκάλυψε στον Ξέρξη την Ανοπαία ατραπό, το μυστικό μονοπάτι για να περικυκλώσει τους Έλληνες. Ο Λεωνίδας έδωσε τον υπόλοιπο στρατό και υπερασπίστηκε τη θέση μέχρι τέλους με 300 Σπαρτιάτες, 700 Θεσπιείς και 400 Θηβαίους, κερδίζοντας στην Ιστορία μια θέση πιο ένδοξη κι από εκείνη του νικητή.

Χάλκινες αιχμές βελών ανατολικού τύπου από το πεδίο της μάχης των Θερμοπυλών. 480 π.Χ. (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Bronze arrowheads from the battlefield of Thermopylae. 480 BC. (National Archaeological Museum)

WEAPONRY: THE METAL WALL

The Greeks fought against the Persians to defend their land and freedom. Naturally, they would not have been able to withstand an opponent so numerous, if they didn't have the proper training and developed know-how regarding their military gear. The *hoplites*, accustomed to hand-to-hand combat, constituted a compact metal wall, the famous *phalanx*, a military formation which had been used for the first time by Miltiades at Marathon. The Spartan *phalanx* was considered as the most powerful of all, since the entire life of the Lacadaemonians was dedicated to the art of war.

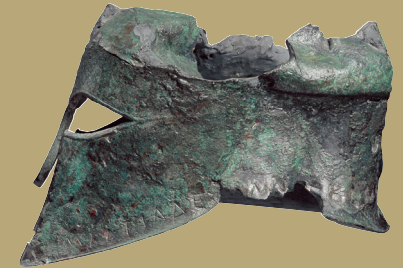
The warriors wore Corinthian-type helmets, which covered the head and the neck, leaving free space for the eyes, the nose and the mouth; they also wore a metal breastplate, which protected them from the enemy spears and arrows. The *hoplon*, the semicircular or round shield, had a wooden core, was covered in bronze and was fastened firmly on the hand on two spots with leather handles. The warriors held the shield with their left hand, protecting not only themselves, but also the uncovered right side of their fellow warrior. With the other hand they held the spear, with a wooden shaft and a bronze spearhead; it was about 1.80 m. long and it allowed strikes to the enemy from a distance. The sword was used in case of a loss of the spear or in hand-in-hand fights.

The numerous and diverse Persian army lined up facing the Greek *phalanx*. Coming from the East, used to different weather conditions and environment, they bore a light, inadequate weaponry, to the exception, naturally, of the select unit of the *Immortals*.

Τμήμα πήλινης μετόπης με απεικόνιση οπλιτών. 580-560 π.Χ. (Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης)

Clay metope fragment depicting hoplites. 580-560 BC.
(Archaeological Museum of Sparta)

ΟΠΛΙΣΜΟΣ: ΤΟ ΜΕΤΑΛΛΙΚΟ ΤΕΙΧΟΣ

Οι Έλληνες απέναντι στους Πέρσες μάχονταν για να υπερασπιστούν τη γη και την ελευθερία τους. Δεν θα μπορούσαν βέβαια να αντισταθούν σε έναν αντίπαλο τόσο πολυάριθμο εάν δεν είχαν την κατάλληλη εκπαίδευση και αναπτυγμένη τεχνογνωσία στην πολεμική εξάρτυση.

Οι οπλίτες, συνηθισμένοι να δίνουν μάχες σώμα με σώμα, αποτελούσαν ένα συμπαγές, μεταλλικό τείχος, την περίφημη *φάλαγγα*, σχηματισμός που αξιοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Μιλτιάδη στον Μαραθώνα. Ισχυρότερη όλων θεωρούνταν η σπαρτιατική, αφού όλος ο βίος των Λακεδαιμονίων ήταν αφιερωμένος στην τέχνη του πολέμου.

Οι πολεμιστές φορούσαν κράνος κορινθιακού τύπου, που κάλυπτε το κεφάλι και τον λαιμό, αφήνοντας ελεύθερο χώρο για τα μάτια, τη μύτη και το στόμα, και μεταλλικό θώρακα που τους προστάτευε από τις εχθρικές λόγχες και βέλη. Το *όπλον*, η ημικυκλική ή στρογγυλή ασπίδα, είχε ξύλινο πυρήνα, καλυπτόταν από ορείχαλκο και στερεωνόταν καλά στο χέρι σε δύο σημεία με δερμάτινες λαβές. Οι πολεμιστές κρατούσαν την ασπίδα με το αριστερό, προστατεύοντας όχι μόνο τον εαυτό τους αλλά και την ακάλυπτη δεξιά πλευρά του συμπολεμιστή τους. Με το άλλο χέρι κράδαιναν το *δόρυ*, με ξύλινο στέλεχος και χάλκινη αιχμή· είχε μήκος 1,80 μ. περίπου και επέτρεπε χτυπήματα στον εχθρό από απόσταση. Το *ξίφος* χρησιμοποιούνταν σε περίπτωση απώλειας του δόρατος ή στις μάχες σώμα με σώμα.

Απέναντι στην ελληνική φάλαγγα παρατάχθηκε ο πολυάριθμος και πολυσυλλεκτικός στρατός των Περσών. Προερχόμενος από την Ανατολή, συνηθισμένος σε διαφορετικές καιρικές συνθήκες και περιβάλλον, έφερε ελαφρύ, ακατάλληλο οπλισμό, με εξαίρεση βέβαια το επίλεκτο σώμα των *Αθανάτων*.

Χάλκινο κράνος κορινθιακού τύπου με την επιγραφή «ο Μιλτιάδης ανέθεσε στον Δία». 490 π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας

Bronze Corinthian helmet with the inscription "Miltiades dedicated to Zeus". 490 BC.
Archaeological Museum of Olympia

THE BIRTH OF THE NAVAL POWER LAVRION AND THE “TREASURE OF THE EARTH”

- *Do they not have plenty of wealth in their homes?*
— *They have as treasure a silver vein in the bowels of the earth*

(Aeschylus, *The Persians*, translation Herbert Weir Smyth, 1926)

The first Persian invasion ended with the victory of the Greeks at Marathon. However, there were many those who supported the view that the threat had not been completely eliminated and that the Persians would attempt a new attack in the future.

This view was shared also by Themistocles, the leader of the democratic faction, who envisioned turning Athens into a mighty naval power, which would avert the Persian danger.

A favourable coincidence enabled his plan, which was ambitious, innovative but also expensive. In 483/2 BC, in the region of Lavrion was discovered a rich vein of silver. The mines belonged to the Athenian state: a part of the income was dedicated to the gods (namely the tithe) whereas another part was distributed to the citizens. Since the new vein gave the city 100 talents, the proposal was put forth to distribute 10 drachmas to each citizen. Themistocles, however, disagreed and suggested that the city should lend one talent to each one of 100 rich citizens, so that each one of them should build a trireme, adding one more talent from their own income.

Themistocles' proposal was accepted by the Ekklesia of the Demos (the Assembly of the Athenian citizens) and the Naval Law was voted for.

Within the next three years 100 more triremes were built. In 480 BC, on the eve of Xerxes' campaign, Athens with 200 ships was the largest naval power of Greece, superior also to Corinth and Aegina, cities that until then had the lead in the maritime field.

Thus, the treasure of the land of Lavrion contributed decisively to the victory of the Greek fleet in Salamis.

Μαρμάρινη προτομή Θεμιστοκλή. Ρωμαϊκό αντίγραφο
(Museo Ostiense. Parco Archeologico di Ostia Antica)

Marble portrait head of Themistocles. Roman copy
(Museo Ostiense. Parco Archeologico di Ostia Antica)

Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΝΑΥΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΗΣ ΤΟ ΛΑΥΡΙΟ ΚΑΙ Ο «ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΧΘΟΝΟΣ»

«Πλούτος έξαρκής δόμοις;
ἀργύρου πηγή τις αὐτοῖς ἐστι, θησαυρὸς χθονός.»

—Μην έχουν άφθονο στα σπίτια βιος;
—Μια ασημόφλεβα στα σπλάχνα της γης έχουν θησαυρό.

(Αισχύλος, Πέρσες, στ. 238, μτφρ. Ι.Ν. Γρυπάρης)

Η πρώτη περσική εισβολή έληξε με τη νίκη των Ελλήνων στον Μαραθώνα. Ωστόσο, δεν ήταν λίγοι αυτοί που υποστήριζαν ότι η απειλή δεν είχε οριστικά εκλείψει και ότι οι Πέρσες θα επιχειρούσαν στο μέλλον μια νέα επίθεση.

Την πεποίθηση αυτή μοιραζόταν και ο Θεμιστοκλής, ηγέτης της δημοκρατικής παράταξης, ο οποίος οραματιζόταν να μετατρέψει την Αθήνα σε ισχυρή ναυτική δύναμη που θα απέτρεπε τον περσικό κίνδυνο.

Μια ευνοϊκή συγκυρία διευκόλυνε το σχέδιό του, φιλόδοξο, καινοτόμο αλλά και δαπανηρό. Το 483/2 π.Χ. στην περιοχή της λαυρεωτικής ανακαλύφθηκε μια πλούσια φλέβα αργύρου. Τα μεταλλεία ανήκαν στην αθηναϊκή πολιτεία· ένα ποσοστό των εσόδων αφιερωνόταν στους θεούς (η δεκάτη), ενώ ένα μεγάλο μέρος μοιραζόταν στους πολίτες. Καθώς λοιπόν η νέα φλέβα απέδωσε στην πόλη 100 τάλαντα, διατυπώθηκε η πρόταση να διανεμηθούν από 10 δραχμές σε κάθε πολίτη. Ο Θεμιστοκλής αντιτάχθηκε και πρότεινε η πόλη να δανείσει από ένα τάλαντο σε 100 πλούσιους πολίτες, προκειμένου να ναυπηγήσουν από μία τριήρη, προσθέτοντας ένα ακόμα τάλαντο από τα δικά τους εισοδήματα.

Η πρόταση του Θεμιστοκλή έγινε δεκτή από την Εκκλησία του Δήμου και ο Ναυτικός Νόμος υπερψηφίστηκε.

Στα επόμενα τρία χρόνια ναυπηγήθηκαν 100 επιπλέον τριήρεις. Το 480 π.Χ., παραμονές της εκστρατείας του Ξέρξη, η Αθήνα με 200 πλοία ήταν πλέον η μεγαλύτερη ναυτική δύναμη της Ελλάδας, ανώτερη ακόμα και από τις πόλεις που δίδεταν παραδοσιακά το προβάδισμα, την Κόρινθο και την Αίγινα.

Έτσι, ο θησαυρός της λαυρεωτικής γης συνετέλεσε καθοριστικά στη νίκη του ελληνικού στόλου στη Σαλαμίνα.

Αθηναϊκά αργυρά τετράδραχμα, γνωστά και ως «γλαύκες». 4ος αι. π.Χ.
Αρχαιολογικό Μουσείο Λαυρίου

Athenian silver Tetradrachms, known as "owls" (Glaukai). 4th cent. BC
Archaeological Museum of Lavrion

THE NAVAL BATTLE OF SALAMIS

*On, you sons of Hellenes!
Free your native land. Free your children,
your wives, the temples of your fathers' gods,
and the tombs of your ancestors.
Now you are fighting for all you have.*

(Aeschylus, The Persians, translation Herbert Weir Smyth, 1926)

After Thermopylae, the Persian army and fleet headed south, looting and setting fire to the cities that resisted.

The Greek army was waiting in Salamis. The dichotomy was intense about the place of the conflict. Themistocles insisted that the Strait of Salamis be chosen, he did not even hesitate to resort to tricks to carry out his plan.

It was dawn, September 28 or 29, 480 BC.

Xerxes was deceived and prepared the fleet overnight for an attack. But instead of finding the Greeks unprepared, it was the Persians who took them by surprise. While waiting to see their opponents flee, they heard the trumpets and the war hymns «Or children of Greeks!»

The Greek fleet numbered about 300 ships, while the Persian more than 1,000. However, the supremacy of the Persians was neutralized by the strategy of the Greeks. Every detail was important and was carefully considered. The morning light breeze caused heavy Persian ships to shake and archers to fail. The restriction of space did not allow the Persians to use all their power, with the result that the two fleets fought with an equal number of ships on the front line. The Greeks placed their most powerful forces, the Spartans, the Athenians, the Aeginians, against the most valiant Persian sailors, the Phoenicians and the Ionians. Thus, when after many hours and an ambiguous conflict the Athenians overcame their opponents, their triremes headed towards the center.

The plate had already tilted in favor of the Greeks.

Μοιώμα τριήρους. (Μουσείο Κотσανά Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας)

Model of trireme. (Museum of Ancient Greek Technology "Kostas Kotsanas")

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ «ΝΥΝ ΥΠΕΡ ΠΑΝΤΩΝ ΑΓΩΝ»

*«ἽΩ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε, ἐλευθεροῦτε πατρίδ',
ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη,
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.»*

*«Εμπρός, παιδιά των Ελλήνων, ελευθερώστε την πατρίδα, ελευθερώστε
τα τέκνα, τις γυναίκες, τα ιερά των πατρικών θεών, τους τάφους
των προγόνων! Νυν υπέρ πάντων αγών!»*

Αισχύλος, Πέρσες, στ. 402-405, μτφρ. Παν. Μουλλάς, 2009

Μετά τις Θερμοπύλες, ο περσικός στρατός και στόλος κατευθύνθηκαν νότια, λεηλατώντας και πυρπολώντας τις πόλεις που αντιστέκονταν.

Το ελληνικό στράτευμα περίμενε συγκεντρωμένο στη Σαλαμίνα. Η διχογνωμία ήταν έντονη για τον τόπο της σύγκρουσης. Ο Θεμιστοκλής επέμενε να επιλεγεί το στενό της Σαλαμίνας, δεν δίστασε μάλιστα να καταφύγει σε τεχνάσματα για να πραγματοποιήσει το σχέδιό του.

Ήταν ξημέρωμα, 28 ή 29 Σεπτεμβρίου του 480 π.Χ.

Ο Ξέρξης ξεγελάστηκε και ετοίμασε το στόλο μέσα στη νύχτα για επίθεση. Αντί όμως να βρει απροετοίμαστους τους Έλληνες, ήταν οι Πέρσες εκείνοι που αιφνιδιάστηκαν. Ενώ περίμεναν να δουν τους αντιπάλους τους να τρέπονται σε φυγή, άκουσαν τις σάλπιγγες και τους πολεμικούς ύμνους να ηχούν *«ἴτε παῖδες Ελλήνων!»*

Ο ελληνικός στόλος αριθμούσε περίπου 300 πλοία, ενώ ο περσικός πάνω από 1.000. Ωστόσο, η υπεροχή των Περσών εξουδετερώθηκε από τη στρατηγική των Ελλήνων.

Κάθε λεπτομέρεια ήταν σημαντική και είχε προσεκτικά ληφθεί υπόψη. Ο πρωινός ελαφρύς άνεμος προκάλεσε κλυδωνισμό στα βαριά περσικά πλοία και αστοχία στα βέλη των τοξοτών. Ο περιορισμός του χώρου δεν επέτρεψε στους Πέρσες να αξιοποιήσουν όλη τους τη δύναμη, με αποτέλεσμα οι δύο στόλοι να μάχονται με ίσο αριθμό πλοίων στην πρώτη γραμμή. Οι Έλληνες τοποθέτησαν στα άκρα τις πιο ισχυρές τους δυνάμεις, Σπαρτιάτες, Αθηναίους, Αιγινίτες, απέναντι στους πιο αξιόμαχους ναυτικούς των Περσών, Φοίνικες και Ίωνες. Έτσι, όταν μετά από την πολύωρη και αμφίρροπη σύγκρουση οι Αθηναίοι υπερίσχυσαν των αντιπάλων τους, οι τριήρεις τους κατευθύνθηκαν προς το κέντρο.

Η πλάστιγγα είχε πια γείρει υπέρ των Ελλήνων.

SHIPBUILDING

The ship which was related closer than any other with the victory at Salamis was the trireme. Although it was first invented by the Corinthians in the 8th cent. BC, it was the Athenians who first enhanced its advantages, connecting it with the development of their city per se.

The trireme was a light, fast, agile and aggressive ship. It moved by oars as well as by sails. Its particular features in comparison to other warships were the skillful addition of a third row of rowers (eretae), which increased its velocity without increasing its volume, and the reinforcement of its military equipment with the ram, the sharp, wooden construction on the bow, lined with bronze. The triremes could thus cause the sinking "by ramming" of the enemy ships, striking them vehemently on the beam or on the sides. In the classical period, the tip of the ram bore indentations, resembling a trident.

The command of the ship lay with the trierarch and with another 7 officers. The petty officer coordinated 170 rowers in three rows: the thranitae on the highest row, the zygitae on the middle one and the thalamitae on the lower one. In order to protect the ship and its sailors, another 10 hoplites and 4 archers came aboard. In total, the crew of a trireme reached 200 people, probably all of them free Athenian citizens.

Χάλκινο έμβολο πλοίου από τη θαλάσσια περιοχή του Αρτεμισίου. 4ος αι. π.Χ.
Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά

Bronze bow ram from the area near Cape Artemision. 4th cent. BC
Archaeological Museum of Piraeus

ΝΑΥΠΗΓΙΚΗ

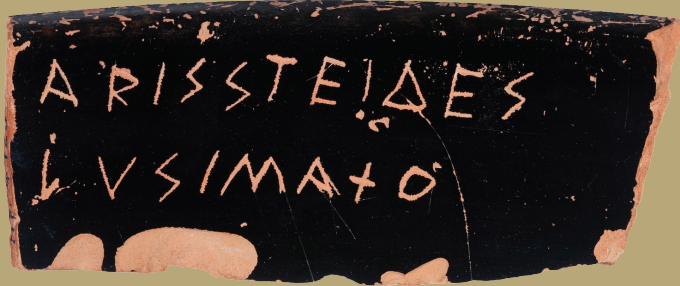
Tο πλοίο που συνδέθηκε κατεξοχήν με τη νίκη στη Σαλαμίνα είναι η τριήρης. Μολονότι πρώτοι την επινόησαν οι Κορίνθιοι τον 8ο αι. π.Χ., οι Αθηναίοι ήταν εκείνοι που ανέδειξαν τα πλεονεκτήματά της, συνδέοντάς την με την ίδια την ανάπτυξη της πόλης τους.

Η τριήρης ήταν πλοίο ελαφρύ, γρήγορο, ευέλικτο και επιθετικό. Κινούνταν με κουπιά αλλά και ιστία. Οι ιδιαιτερότητές της σε σχέση με άλλα πολεμικά πλοία συνίστανται στην προσθήκη με επιδέξιο τρόπο τρίτης σειράς κωπηλατών (*ερετών*), που αύξησε την ταχύτητά της χωρίς να μεγαλώνει τον όγκο της, και στην ενίσχυση του πολεμικού της εξοπλισμού με το έμβολο, την αιχμηρή, ξύλινη κατασκευή στην πλώρη, επενδυμένη με ορειχάλκινη θήκη. Οι τριήρεις μπορούσαν έτσι να προκαλέσουν τη βύθιση «δια εμβολισμού» των αντίπαλων πλοίων, χτυπώντας τα με ορμή στη δοκό ή στα πλευρά. Στα κλασικά χρόνια, η απόληξη του εμβόλου ήταν οδοντωτή, σε μορφή τρίαινας.

Τη διοίκηση του πλοίου ασκούσε ο τριήραρχος, με 7 ακόμα αξιωματούχους. Ο κελευστής συντόνιζε 170 κωπηλάτες, σε τρεις σειρές: οι *θρανίτες* στην υψηλότερη σειρά, οι *ζυγίτες* στη μεσαία, οι *θαλαμίτες* στη χαμηλότερη. Για την προστασία του πλοίου και των ναυτών επέβαιναν επίσης 10 οπλίτες και 4 τοξότες. Συνολικά, το πλήρωμα μιας τριήρους έφτανε τα 200 άτομα, πιθανότατα όλοι ελεύθεροι αθηναίοι πολίτες.

Μαρμάρινος οφθαλμός τριήρους από πλώρη πλοίου. 5ος αι. π.Χ.
Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά

Marble trireme eye from a ship's prow. 5th Cent. BC
Archaeological Museum of Piraeus

THE CONSOLIDATION OF DEMOCRACY

The victory of the Athenians at Marathon dispelled the myth that the Persians were invincible and at the same time it was decisive for the future of democracy in Athens.

The Athenians avoided the return of the tyrant Hippias and proved their superiority against a strong, but heterogeneous army, deploying against it free citizens-hoplites.

According to Aristotle, after the battle of Marathon, the *Demos* (People) of Athens acquired an important political power and the regime became more democratic. New institutions and laws were established, but also some older, pre-existing ones started being applied, such as the ostracism, the supreme political act of protection of Democracy, already provided by the legislation of Cleisthenes, but only applied in reality in 488 BC.

Of equal importance was the fact that the conditions were set for Athens to evolve into a powerful force of the Greek world alongside Sparta.

The building of the war fleet according to the political planning of Themistocles changed even more decisively the balance between them and helped Athens prevail in the Aegean. At the same time it had a strong repercussion on the interior affairs of the city, as it reinforced the political power of the lower, by terms of income, class of the Athenian citizens, the *thetae*, who manned the ships as rowers.

The victorious outcome of the battles of the Greeks against the Persians marked the supremacy of the values of freedom and democracy against the unfree despotism. Finally, it offered the necessary conditions for the unparalleled development of the intellect and the arts in the classical era.

Η ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η νίκη των Αθηναίων στον Μαραθώνα διέλυσε τον μύθο ότι οι Πέρσες ήταν αήττητοι και ταυτόχρονα υπήρξε καθοριστική για το μέλλον της δημοκρατίας στην Αθήνα.

Οι Αθηναίοι απέφυγαν την επάνοδο του τυράννου Ιππία και απέδειξαν την ανωτερότητά τους έναντι ενός ισχυρού αλλά ετερόκλητου στρατού, παρατάσσοντας απέναντί του τους ελεύθερους πολίτες – οπλίτες.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, μετά τη μάχη του Μαραθώνα ο Δήμος των Αθηναίων απέκτησε σημαντική πολιτική δύναμη και το πολίτευμα έγινε πιο δημοκρατικό. Νέοι θεσμοί και νόμοι θεσπίστηκαν, αλλά και παλαιότεροι που προϋπήρχαν άρχισαν να εφαρμόζονται, όπως για παράδειγμα, ο οστρακισμός, η ύψιστη πολιτική πράξη προστασίας της Δημοκρατίας, που προβλεπόταν ήδη από τη νομοθεσία του Κλεισθένη (508 π.Χ.), αλλά μόλις το 488 π.Χ. άρχισε να εφαρμόζεται στην πράξη.

Εξίσου σημαντικό υπήρξε το γεγονός ότι δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την ανάδειξη της Αθήνας σε ισχυρή δύναμη του ελληνικού κόσμου, πλάι στη Σπάρτη.

Η ναυπήγηση του πολεμικού στόλου σύμφωνα με τον πολιτικό σχεδιασμό του Θεμιστοκλή άλλαξε ακόμα πιο αποφασιστικά τις ισορροπίες μεταξύ τους και βοήθησε την Αθήνα να κυριαρχήσει στον αιγαιακό χώρο. Είχε παράλληλα σοβαρό αντίκτυπο και στα εσωτερικά της πόλης, καθώς ενίσχυσε την πολιτική κυριαρχία της κατώτερης εισοδηματικής τάξης αθηναίων πολιτών, των θητών, οι οποίοι επάνδρωσαν τα πλοία ως κωπηλάτες.

Η νικηφόρα έκβαση των μαχών των Ελλήνων εναντίον των Περσών σηματοδότησε την υπεροχή των αξιών της ελευθερίας και της δημοκρατίας απέναντι στον ανελεύθερο δεσποτισμό. Προσέφερε, τέλος, τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την απaráμιλλη ανάπτυξη του πνεύματος και των τεχνών κατά την κλασική εποχή.

Όστρακο οστρακισμού του Αριστείδη. 5ος αι. π.Χ.
Αρχαιολογικό Μουσείο Κεραμεικού

Potsherd (ostrakon) of ostracism with the name of Aristides. 5th cent. BC
Archaeological Museum of Kerameikos

THE SYMBOLS OF NIKE (VICTORY)

With the end of the wars, the Greeks dedicated magnificent trophies at the sanctuaries of the gods in token of gratitude and constant reminiscence of their victory. They reflected their pride on art: the personifications of Nikē, youthful, winged and slender, decorated pottery vessels and sculpted compositions, whereas depictions of Amazonomachy were considered as a subtle nuance to the recent events and thus became extremely popular. The echo of the victory is imprinted also on the coin mints, traveling to the entire known world of that era.

Coins, then as now, did not have only a financial but also a symbolic value, as they summarized in their pictorial representations the distinctive identity of each city: they reminded its myths and traditions, promoting, sometimes, its political ambitions as well.

Athens constituted a typical case. Since the end of the 6th cent. BC the depictions decorating both sides of its coins become standardized: on the obverse the head of the protecting goddess, Athena, wearing an Attic helmet, and on the reverse the owl, her symbol. At the turn of the 5th cent. BC little details are added to the established depictions: on the obverse leaves of the sacred olive tree decorate Athena's helmet forming a wreath, an eloquent allusion to victorious struggles. On the reverse, a little branch of an olive tree accompanies the owl. On the tetradrachms, the most common and strong currency in the Classical era, a little crescent is also added. Its interpretation is not clear: some scholars think that it stresses the nocturnal nature of the bird, whereas others connect the crescent to the Persian Empire, the Persian wars and the prevalence of the Greeks in these wars.

Αττική λήκυθος λευκού βάθους με παράσταση Νίκης. 480-470 π.Χ.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Attic white-ground lekythos depicting Nikē. 480-470 BC.
National Archaeological Museum

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης, στην Ακρόπολη. Μετά το 426-421 π.Χ.

The temple of Athena Nikē on the Acropolis. After 426-421 BC

ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ

Με τη λήξη των πολέμων, οι Έλληνες αφιέρωσαν μεγαλοπρεπή τρόπαια στα ιερά των θεών ως ευγνωμοσύνη και διαρκή υπενθύμιση της νίκης τους. Αποτύπωσαν την υπερηφάνειά τους στην τέχνη· οι προσωποποιήσεις της Νίκης, νεανικές, φτερωτές και λυγερόκορμες, κοσμούν αγγεία και γλυπτικές συνθέσεις, ενώ οι παραστάσεις της Αμαζονομαχίας θεωρούνται εύσχημος υπαινιγμός στα πρόσφατα γεγονότα και γίνονται ιδιαίτερα δημοφιλείς. Ο απόηχος της νίκης αποτυπώνεται και στις κοπές των νομισμάτων, ταξιδεύοντας σε όλο τον γνωστό τότε κόσμο.

Τα νομίσματα, όπως και σήμερα, δεν είχαν μόνο οικονομική αξία αλλά και συμβολική, καθώς συμπύκνωναν στις παραστάσεις τους τη διακριτή ταυτότητα της κάθε πόλης· υπενθύμιζαν τους μύθους και τις παραδόσεις της, προβάλλοντας ενίοτε και τις εκάστοτε πολιτικές φιλοδοξίες της.

Η περίπτωση της Αθήνας είναι χαρακτηριστική. Στα νομίσματά της παγιώνονται από τα τέλη του 6ου αι. π.Χ. οι παραστάσεις που κοσμούν τις δύο όψεις: στον εμπροσθότυπο η κεφαλή της προστατίδας θεάς, που φορεί αττικό κράνος και στον οπισθότυπο η γλαύκα (κουκουβάγια), το σύμβολό της.

Στο γύρισμα του 5ου αι. π.Χ. μικρές λεπτομέρειες προστίθενται στις καθιερωμένες παραστάσεις. Στην κύρια όψη του νομίσματος φύλλα της ιερής ελιάς στολίζουν το κράνος της Αθηνάς σχηματίζοντας στεφάνι, εύγλωττη αναφορά σε αγώνες νικηφόρους. Στη δεύτερη όψη, ένα μικρό κλαδί ελιάς συνοδεύει τη γλαύκα. Στα τετράδραχμα, το πιο διαδεδομένο και ισχυρό νόμισμα στην κλασική εποχή, προστίθεται επίσης ένας μικρός μηνίσκος (μισοφέγγαρο). Η ερμηνεία του δεν είναι σαφής: ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι υπογραμμίζει το νυκτόβιο χαρακτήρα του πουλιού, άλλοι ωστόσο συνδέουν την ημισέληνο με την περσική αυτοκρατορία, τους μηδικούς πολέμους και την επικράτηση των Ελλήνων σε αυτούς.

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΧΑΡΑΓΜΕΝΕΣ ΣΤΗΝ ΥΛΗ

INSCRIBED TESTIMONIES

Archaeological inscriptions constitute a valuable historical source, as they support the information written by ancient authors.

Among these epigraphic sources count important inscriptions of the Hellenistic period, such as the copy of the so-called "Themistocles' decree", found in 1952 in Troizen. The inscription informs us on the way in which the Athenian general managed to persuade his fellow citizens to take a brave as well as risky political decision to evacuate their city, seeing their salvation coming only from the fleet.

In the cemetery of Classical Salamis, present-day Ambelakia, was found a marble slab preserving part of an epigram, which refers to the Corinthians who fell heroically during the naval battle.

In Delphi, the serpent-shaped bronze votive column dedicated by the Greeks as a trophy bears the inscribed names of the 31 city-states who participated at the victorious battle of Plataea.

Engravings and epigraphic testimonies appear also on potsherds, which were used also as votes for ostracism. Numerous of them, from the Ancient Agora and the Kerameikos, bear the names of important politicians as candidates for ostracism, such as Aristides, Themistocles, Cimon, Kallias etc.

Apart from public inscriptions, the excavations have brought to light also important private dedications. In Olympia, on a bronze helmet attributed to General Miltiades, one finds inscribed his gratitude to Zeus for his brilliant victory at Marathon.

Οι αρχαιολογικές επιγραφές αποτελούν πολύτιμη ιστορική πηγή, καθώς επιβεβαιώνουν όσα καταγράφονται από αρχαίους συγγραφείς.

Ανάμεσά τους συγκαταλέγονται σημαντικές επιγραφές ελληνιστικών χρόνων, όπως το αντίγραφο του λεγόμενου «ψηφίσματος του Θεμιστοκλή» που βρέθηκε το 1952 στην Τροιζήνα. Η επιγραφή μάς πληροφορεί για τον τρόπο με τον οποίο ο αθηναίος στρατηγός κατάφερε να πείσει τους συμπολίτες του να πάρουν μια γενναία όσο και ριψοκίνδυνη πολιτική απόφαση και να εκκενώσουν την πόλη τους, βλέποντας πλέον τη σωτηρία τους να έρχεται μόνο από τον στόλο.

Στο νεκροταφείο της κλασικής Σαλαμίνας, τα σημερινά Αμπελάκια, βρέθηκε μαρμάρινη πλάκα που διατηρεί μέρος επιγράμματος, το οποίο αναφέρεται στους Κορίνθιους που έπεσαν ηρωικά στη ναυμαχία.

Στους Δελφούς, ο οφιόσχημος ορειχάλκινος αναθηματικός κίονας που αφιέρωσαν οι Έλληνες ως τρόπαιο, φέρει χαραγμένα τα ονόματα των 31 πόλεων που έλαβαν μέρος στη νικηφόρα μάχη των Πλαταιών.

Χαράγματα και επιγραφικές μαρτυρίες συναντά κανείς και στα ταπεινά θραύσματα αγγείων, τα «όστρακα», που χρησίμευαν ως ψήφοι κατά τον οστρακισμό. Πολυάριθμα από αυτά, από την Αρχαία Αγορά και τον Κεραμεικό, φέρουν τα ονόματα σημαντικών πολιτικών προσωπικοτήτων ως υποψήφιων για οστρακισμό, όπως του Αριστείδη, του Θεμιστοκλή, του Κίμωνα, του Καλλία κ.ά.

Εκτός από τις δημόσιες επιγραφές, οι ανασκαφές έχουν φέρει στο φως και σημαντικές ιδιωτικές αφιερώσεις. Στην Ολυμπία, σε χάλκινο κράνος που αποδίδεται στον στρατηγό Μιλτιάδη βρίσκουμε χαραγμένη την ευγνωμοσύνη του στον Δία για τη λαμπρή νίκη του στον Μαραθώνα.

Αντίγραφο του «Ψηφίσματος του Θεμιστοκλή». 3ος αι. π. Χ.
Επιγραφικό Μουσείο

Copy of the "Themistocles Decree". 3rd cent. BC.
Epigraphic Museum

EXCAVATIONS AN INDISPUTABLE WITNESS OF HISTORY

The information offered by Herodotus and the literary sources are seconded and completed by archaeological investigations on the battlefields and in the cities captured and destroyed by the Persians.

In Marathon the excavations brought to light the *Soros*, i.e. the Tumulus of the Athenians who fell in the battle and the layer of the pyre, i.e. the ceremonial fire, with the bones of the dead and scattered broken vessels.

An inscribed stele with the names of the deceased originating from the Erechtheis tribe was also related to the tomb. The stele was originally set on the tomb, but was later transferred by Herod Atticus to his famous villa in Kynouria, and it was discovered in 2000 built in an early Christian building in the region.

One more tumulus, in the region of Vranas, was identified by the archaeologists as the Tumulus of the Plataeans and the slaves who participated at the battle.

The large number of arrowheads, spearheads and javelins found in Thremopylae, particularly around the hill where the last warriors fell, prove in a unique manner the descriptions of the historical texts.

In Athens, the excavations on the Acropolis revealed the burning of the monuments in 480 BC and brought to light numerous finds, such as architectural parts from earlier temples on the sacred rock and the renowned archaic statues. The hoard, consisting of 62 silver coins dated to 483-480 BC, is of particular importance, as it constitutes a testimony of the silver vein of Lavreotiki, which allowed the construction of the fleet by the Athenians. In the Agora were discovered the remains of the destruction of the public buildings, such as the Basileios Stoa, the courts, the Bouleuterion. Furthermore, the tokens of the plundering of the works of art decorating the public space were found, such as the statues of the tyrannicides, created by the sculptor Antenor.

Ανασκαφή για το πρώτο Μουσείο Ακρόπολης (1864)

The excavation for the first Acropolis Museum (1864)

ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΑΔΙΑΨΕΥΣΤΟΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Tις πληροφορίες του Ηρόδοτου και των φιλολογικών πηγών έρχονται να επιβεβαιώσουν και να συμπληρώσουν οι αρχαιολογικές έρευνες στα πεδία των μαχών και στις πόλεις που κατέλαβαν και κατέστρεψαν οι Πέρσες.

Στον Μαραθώνα, οι ανασκαφές έφεραν στο φως τον «Σορό», τον Τύμβο των Αθηναίων που έπεσαν στη μάχη. Αποκαλύφθηκε το στρώμα της πυράς με τα οστά των νεκρών και διάσπαρτα σπασμένα αγγεία. Με τον τύμβο συνδέθηκε και μια ενεπίγραφη στήλη με τα ονόματα των πεσόντων της Ερεχθίδος φυλής.

Η στήλη είχε αρχικά στηθεί στον τύμβο, μεταφέρθηκε έπειτα από τον Ηρώδη Αττικό στην περίφημη έπαυλή του στην Κυνουρία, και εντοπίστηκε το 2000 εντοιχισμένη σε παλαιοχριστιανικό κτήριο στην περιοχή.

Ένας ακόμη τύμβος, στην περιοχή του Βρανά, ταυτίστηκε από τους αρχαιολόγους με τον Τύμβο των Πλαταιέων και των δούλων που έλαβαν μέρος στη μάχη.

Ο μεγάλος αριθμός από αιχμές βελών, δοράτων και ακοντίων που βρέθηκαν στις Θερμοπύλες, ιδιαίτερα γύρω από τον λόφο όπου έπεσαν οι τελευταίοι μαχητές, αποδεικνύει με τρόπο μοναδικό τις περιγραφές των ιστορικών κειμένων.

Στην Αθήνα, οι ανασκαφές της Ακρόπολης κατέδειξαν την πυρπόληση των μνημείων το 480 π.Χ. και έφεραν στο φως πολυάριθμα ευρήματα, όπως αρχιτεκτονικά μέλη από παλαιότερους ναούς του ιερού βράχου και τα περίφημα αρχαϊκά αγάλματα. Ιδιαίτερης σημασίας είναι και ο θησαυρός με τα 62 αργυρά τετράδραχμα του 483-480 π.Χ., τεκμήριο του κοιτάσματος αργύρου της Λαυρεωτικής που επέτρεψε στους Αθηναίους την κατασκευή του στόλου. Στην Αγορά, αποκαλύφθηκαν τα κατάλοιπα της καταστροφής των δημοσίων κτηρίων, όπως η Βασιλείος Στοά, τα δικαστήρια, το Βουλευτήριο. Επίσης εντοπίστηκαν τεκμήρια της λεηλασίας των έργων τέχνης που κοσμούσαν τον δημόσιο χώρο, όπως οι ανδριάντες των τυραννοκτόνων, έργο του Αντήνορα.

ΙΣΤΟΡΙΗΣ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ

Contributors

General Coordination – Supervision

Dr. Anastasia Lazaridou, Nikoletta Saraga

Museological Study

Nikoletta Saraga

Project Team

Nikoletta Saraga, Kostantia Karagianni, Christos Koutsothanasis, Panagiota Bisila, Alexandra Selesi

Architectural-Museographic Design

Daphne Tsironi

Text Editing

Nikoletta Saraga, Alexandra Selesi

Translation

Dr. Afroditi Kamara

Texts-Entries

Directorate of Archaeological Museums, Exhibitions & Educational Programs, Nikoletta Saraga, Kostantia Karagianni, Christos Koutsothanasis, Panagiota Bisila, Alexandra Selesi

National Archaeological Museum, Dr. George Kavvadias, Ariadne Klonizaki, Dr. Effie Economou, Dr. Maria Tolia – Christakou, Alexandra Chatzipanagiotou, Dr. Maria Chidioglou

Epigraphic Museum, Dr. Athanasios Themis, Elena Zavvou, Dr. Eirini Choremi

Numismatic Museum, Dr. George Kakavas, Dr. Vasiliki Stefanaki

Acropolis Museum, Stamatia Eleftheratou, Eirini Karra

P. & Al. Kanellopoulos Museum, Stavroula Dimopoulou

Ephorate of Antiquities of City of Athens, Maria Liaska, Leonidas Bournias, Maria Tsihli, Klio Tsoga

Ephorate of Antiquities of Piraeus and Islands, Dr. Stella Chrisoulaki, Triantafyllia Kattoula, Dr. Anna – Maria Anagnostopoulou, Dr. Maria Giannopoulou, Andromache Kapetanopoulou, Vasiliki Daiaki, Dr. Alexandra Syrogiani, Dr. Kyriaki Psaraki

Ephorate of Antiquities of Eastern Attica, Dimitra Kai, Labrini Siskou, Eirini Charitaki

Ephorate of Antiquities of Arkadia, Dr. Anna Vasiliki Karapanagiotou

Ephorate of Antiquities of Ilia, Dr. Erofilī-Iris Kolias, Konstantinos Antonopoulos

Ephorate of Antiquities of Lakonia, Chara Giannakaki, Leonidas Souchleris, George Tsiagouris, Maria Tsouli

Ephorate of Antiquities of Phthiotida and Evrytania, Dr. Petros Kounouklas, Athanasia Tsoka

Ephorate of Antiquities of Phocis, Athanasia Psalti

Photographs provided by courtesy of

National Archaeological Museum

(E. Galanopoulos, M. Zorias, S. Mavromatis, K. Xenikakis, P. Feleris)

Epigraphic Museum (V. Georgiadis, A. Karavas, Th. Mavridis, V. Stamatopoulos, Z. Chroni)

Numismatic Museum (G. Mestousis)

Acropolis Museum (N. Danielidis, G. Koulelis, S. Mavromatis)

P. & Al. Kanellopoulos Museum

Ephorate of Antiquities of City of Athens

(E. Bardani, E. Stefanidou)

Ephorate of Antiquities of Eastern Attica

Ephorate of Antiquities of Piraeus and Islands (G. Asvestas)

Ephorate of Antiquities of Ilia (G. Fafalis)

Ephorate of Antiquities of Lakonia (Th. Rigou)

Ephorate of Antiquities of Arkadia

Ephorate of Antiquities of Phiotida and Evrytania (N. Karagiannis, A. Tsoka)

Ephorate of Antiquities of Phocis

Musée du Louvre

Deutsches Archaeologisches Institut Athen

Museo Ostiense. Parco Archeologico di Ostia Antica

American School of Classical Studies at Athens.

Gennadius Library

Navy History Service – Hellenic Navy

Cavafy Archive – Onassis Foundation

Yannis Tsarouchis Foundation

Kotsanas Museum of Ancient Greek Technology

Hellenic Post

Bank of Greece

Anubis Editions

Administrative Support

George Kokkos, Andromache Alexandri, Evangelos Pournaras

Exhibition Logo

Spilios Pistas

Promotion Video

Vasilis Dimopoulos

Graphic Design

Panos Kassiaris

Print Production

Christina Machaira

Metal Constructions

Dimitris Drosos. Inox Constructions

Συντελεστές

Γενικός Συντονισμός – Επιμέλεια

Δρ. Αναστασία Λαζαρίδου, Νικολέττα Σαραγά

Μουσειολογική μελέτη

Νικολέττα Σαραγά

Ομάδα Εργασίας

Νικολέττα Σαραγά, Κωνσταντία Καραγιάννη, Χρήστος Κουτσοθανάσης, Παναγιώτα Μπίσιλα, Αλεξάνδρα Σέλελη

Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός

Δάφνη Τσιρώνη

Επιμέλεια Κειμένων

Νικολέττα Σαραγά, Αλεξάνδρα Σέλελη

Μεταφράσεις Κειμένων

Δρ. Αφροδίτη Καμάρα

Εισαγωγικά κείμενα-λήμματα

Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, Νικολέττα Σαραγά, Κωνσταντία Καραγιάννη, Χρήστος Κουτσοθανάσης, Παναγιώτα Μπίσιλα, Αλεξάνδρα Σέλελη

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Δρ. Γιώργος Καββαδίας, Αριάδνη Κλωνιζάκη, Δρ. Έφη Οικονόμου, Δρ. Μαρία Τόλια-Χριστάκου, Αλεξάνδρα Χατζηπαναγιώτου, Δρ. Μαρία Χιδίρογλου

Επιγραφικό Μουσείο, Δρ. Αθανάσιος Θέμος, Έλενα Ζαββού, Δρ. Ειρήνη Χωρέμη

Νομισματικό Μουσείο, Δρ. Γεώργιος Κακαβάς, Δρ. Βασιλική Στεφανάκη

Μουσείο Ακροπόλεως, Σταματία Ελευθεράτου, Ειρήνη Καρρά

Μουσείο Π. & Αλ. Κανελλοπούλου, Σταυρούλα Δημοπούλου

Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών, Μαρία Λιάσκα, Λεωνίδας Μπουρνιάς, Μαρία Τσίχλη, Κλειώ Τσόγκα

Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων, Δρ. Στέλλα Χρυσουλάκη, Τριανταφυλλιά Κάττουλα, Δρ. Άννα-Μαρία Αναγνωστοπούλου, Δρ. Μαρία Γιαννοπούλου, Ανδρομάχη Καπετανοπούλου, Βασιλική Νταϊάκη, Δρ. Αλεξάνδρα Συρογιάννη, Δρ. Κυριακή Ψαράκη

Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής, Δήμητρα Κάη, Λαμπρινή Σίσκου, Ειρήνη Χαριτάκη

Εφορεία Αρχαιοτήτων Αρκαδίας, Δρ. Άννα Βασιλική Καραπαναγιώτου

Εφορεία Αρχαιοτήτων Ηλείας, Δρ. Ερωςφίλη-Ίρις Κόλια, Κωνσταντίνος Αντωνόπουλος

Εφορεία Αρχαιοτήτων Λακωνίας, Χαρά Γιαννακίη, Λεωνίδας Σουχλέρης, Γιώργος Τσιαγγούρης, Μαρία Τσούλη

Εφορεία Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας και Ευρυτανίας, Δρ. Πέτρος Κουνούκλας, Αθανασία Τσόκα

Εφορεία Αρχαιοτήτων Φωκίδος, Αθανασία Ψάλτη

Φωτογραφίες – παραχώρηση εποπτικού υλικού

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Ε. Γαλανόπουλος, Μ. Ζόριας, Σ. Μαυρομμάτης, Κ. Ξενικάκης, Π. Φελέρης)

Επιγραφικό Μουσείο (Β. Γεωργιάδης, Α. Καραβάς, Θ. Μαυρίδης, Β. Σταματόπουλος, Ζ. Χρόνη)

Νομισματικό Μουσείο (Γ. Μεστούσης)

Μουσείο Ακροπόλεως (Ν. Δανηλίδης, Γ. Κουελής, Σ. Μαυρομμάτης)

Μουσείο Π. & Αλ. Κανελλοπούλου

Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών (Ε. Μπαρδάνη, Ε. Στεφανίδου)

Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής

Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων (Γ. Ασβεστάς)

Εφορεία Αρχαιοτήτων Ηλείας (Γ. Φαφαλής)

Εφορεία Αρχαιοτήτων Λακωνίας (Θ. Ρήγου)

Εφορεία Αρχαιοτήτων Αρκαδίας

Εφορεία Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας και Ευρυτανίας (Ν. Καραγιάννης, Α.Τσόκα)

Εφορεία Αρχαιοτήτων Φωκίδος

Μουσείο Λούβρου

Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο στην Αθήνα Museo Ostiense. Parco Archeologico di Ostia Antica

Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Υπηρεσία Ιστορίας Ναυτικού- Πολεμικό Ναυτικό

Αρχείο Καβάφη – Ίδρυμα Ωνάση

Ίδρυμα Γιάννη Τσαρούχη

Μουσείο Κονσταντίνου Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας

Ελληνικά Ταχυδρομεία

Τράπεζα της Ελλάδος

Εκδόσεις Anubis

Διοικητική-οικονομική υποστήριξη

Γιώργος Κόκκος, Ανδρομάχη Αλεξανδρή, Ευάγγελος Πουρνάρας

Λογότυπο Έκθεσης

Σπήλιος Πίστας

Πρωθητικό Βίντεο

Βασίλης Δημόπουλος

Γραφιστικός σχεδιασμός

Πάνος Κασιάρης

Επιμέλεια παραγωγής έντυπου υλικού

Χριστίνα Μαχαίρα

Μεταλλικές κατασκευές

Δημήτρης Δρόσος. Κατασκευές inox

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΟΠΙΣΘΟΦΥΛΛΟΥ

Αττικός ερυθρόμορφος κιονωτός κρατήρας με παράσταση Αμαζόνας και οπλίτη.
440-430 π.Χ. (Μουσείο Αρχαίας Αγοράς)

Attic red-figure column crater depicting Amazon and hoplite. 440-430 BC.
(Ancient Agora Museum)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

HELLENIC REPUBLIC
Ministry of Culture and Sports

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων
και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

General Directorate of Antiquities
and Cultural Heritage

Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων
και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Directorate of Archaeological Museums, Exhibitions
and Educational Programs

[https:// 2500years.culture.gov.gr](https://2500years.culture.gov.gr)